

Petrik Emese

A NEMES ÉRZELMEK BELSŐ HOLDUDVARA

In the Inner Halo of Noble Feelings

Balázs Lajos: *Amikor az ember nincs es ezen a világon*. Paraszti nemi kultúra és nemi erkölcs Csíkszentdomokoson. Pallas–Akadémia, Csíkszereda. I. kiadás 2009, II. kiadás 2010

BARÁTSÁG – TISZTELET: EMBERSÉG

Az egymást követő két évben megjelenő könyv egyedisége hitelességében és személyközpontú varázsában rejlik. Az Ember legnemesebb érzésvilágának felsejlését, játékos ismertető jelrendszerét, kibontakozását, virágzását a belső holdudvar szemszögéből mutatja be, Csíkszentdomokos teljes faluközössége szintjén. E bizalmi kapcsolatrendszer jelen kulturális értékeink között egyedi értéket képvisel. A bizalomnak e legbensőbb és legszemélyesebb tapasztalat-, illetve élményvilágának alapkövét a kölcsönös tisztelet és becsület képezi. Balázs Lajos professzor adatgyűjtő és a falu valamennyi adatközlője egymásban az Embert ismerték fel, tisztelik és becsülik a mai napig is. Egy emberöltő legtermékenyebb időszakában – négy-öt évtized – nemesedtek emberségükben együtt – egymás által.

Szakmai szempontból is hiánypótlásnak minősül Balázs Lajos professzornak e rendkívül alapos gyűjtése a népi társadalomnak, kultúrájának a legnehezebben megközelíthető érzelmi területéről. A szakma két neves kutatójának gondolatmenetét tekinti referenciaként: Ortutay Gyula *A magyar parasztság szerelmi élete* című, 1935-ben, illetve Vajda Mária *A parasztság szerelmi életének kutatása* című, a '80-as évek elején megjelent tanulmányát. Mindkét néprajzkutató elkészíti a hiány-, illetve mulasztásleltárt arról, ami hiányzik az addigi kutatásokból. Tanulságos beletekintenünk, mert szinte száz év távlatában láthatjuk a jelenlegi munka kiteljesítő értékét.

Ortutay hiányjegyzékéből a legfontosabbakat kiemelve: 1. népünk szerelmi, szexuális cselekvéseinek, törekvéseinek megismerése, amire „a magyar néprajzi irodalomban eddig még kísérlet sem történt”, 2. a szerelmi élet kutatásának kis területre való vonatkoztatása, 3. csak néprajzi szempontok érvényesítése, szociológiai szempontok mellőzése, 4. csak a lakodalmi szokások iránti érdeklődés, és az is egyoldalúan, 5. a népi szerelmi élet nagy kérdésanyagának majdnem teljes elhallgatása, 6. merev kutatási módszerek, felfogások, 7. a magyar lélek és alkat életszerű megközelítésének hiánya a szerelmi élet és társadalom, szerelmi élet és népi kultúra egésze összefüggésének ismeretlensége.

Vajda Mária elkészítette az 1935-től eltelt időszak kutatási mérlegét a '80-as évekig, melynek egyenlege kimutatja, hogy komplex vizsgálatot felmutató munka még nem készült el. Vajda Mária programadó kulcsgondolatait egyaránt értékesíti Balázs professzor: 1. „Bár a családnak fiziológiai alapja a szexuális élet, ennek kutatását teljes mértékben mellőzték a kutatók”, 2. „A nemiség [...] nemcsak bizonyos alkalmakhoz kapcsolódó rítusokban lelhető fel, hanem átszövi a mindennapi életet”, 3. A szemléletes és nagyon találó szólások, közmondások is fényt vetnek a régi emberek szerelmi életére, erkölcsi normáira, hiszen ezek legjellemzőbb vonásai kristályosodtak szólásokká, közmondásokká”, 4. A tréfás mesék erőteljes erotika hordozói, de „a hagyományos mesekutatás egy tudományos előítélet miatt érdektelenül és közömbösen haladt el mellettük”, 5. „A komasági viszonyban levők közötti nemi kapcsolatok”, 6. A kutatók nem minden esetben vették tudomásul, hogy „a kultúra szerkezeti képére kikerülhetetlenül rányomja a maga mérlegét a nemiség”, 7. „A kutatások csak nagyon távolról és általánosságban közelítik meg a szóban forgó témát, és az ezek adta magyarázatok [...] sokszor bizonytalanok, hézagosak [...], ezek jobb magyarázatáért kellene népünk szexuális életéhez fordulnunk”, 8. A nemi erkölcs súlya, 9. A családon belüli és kívüli nemi élet és kapcsolatok, házasságon kívül született gyermek stb. eseteivel foglalkozó jogszokások tanulmányozása is hiányos, az alap kutatások hiánya miatt, 10. A parasztasszonyi sors kiszolgáltatottsága, alárendeltsége, szerelmi élete alig ismert, 11. Figyelmen kívül marad a szerelem közösségi meghatározottságának problematikája, a közösségi normáknak nem engedelmességgel egyének kezelése, 12. „Kevés kutató ismerte fel az emberek szerelmi – egyben társadalmi gyakorlata –, s az álszent és képmutató etika között fennálló nagy ellentmondást, mely megbélyegezte a szerelmi gyakorlat természetes következményeit”, 13. Az emberi élet „sorsfordulói között nagy úr tátong”, mivel a szokásaival foglalkozó tanulmányok, munkák „a szexualitás vizsgálatára kísérletet sem tesznek, mintha ezek nem tartoznának az emberi élet jellemzői közé”, 14. „Hiányoznak a tematikus gyűjtések sok szerelmi, szexuális problémát érintő területen: nincs képünk a magyar parasztság szexuális ismereteiről”, 15. A házasság előtti nemi életről, a törvénytelen gyerekekről, leányanyák helyzetének

„tematikus feldolgozására kísérlet sem történt”, 16. „A szexuális igények, problémák házasságon belüli megoldásáról elképesztően kevés adatunk van. Nem ismerjük a házastársak nemi kapcsolatának gyakorlatát, gyakoriságát, a szexuális élet kultúráját, életkori határait, a szexuális összeillés, frigiditás szerepét [...], a szexuális élet súlyát”, 17. „Nem vizsgálták a szexuális devianciákat, perverzitásokat”, 18. „Nem ismerjük [...] a házastársi hűség, hűtlenség, házasságtörés, válás okait”, 19. „A házasságon kívüli nemi kapcsolatáról [...] legfeljebb csak szórványos, nagyon hiányos adataink vannak”, 20. „Keveset tudunk az üzletszerű szexualitásról”, a legényeket beavatató nőkről, a bordélyházakról, 21. „A néprajzosok körében közhely az egyháznak az a nagy alakító hatása, melyet korábbi évszázadokban gyakorolt népünk szellemi kultúrájára”, 22. „A Bibliának [...] a szaporodásról, családtervezésről, nemi életről, nemi erkölcsről stb. szóló tanításainak a parasztság tudatában és gyakorlatában való tükröződését nem vizsgálták”, 23. „A népi gyógyászzal foglalkozó munkák egyáltalán nem, vagy csak érintőleges figyelmet szenteltek [...] a különböző nemi betegségek gyógyítására, a betegségek keletkezésére vonatkozó nézetek bemutatására, a nemi élet körébe tartozó problémák népi orvoslására...”, 24. Nem ismerjük a szerelmi szexuális élettel kapcsolatban az idevonatkozó testi higiéniai gyakorlatot sem”, 25. Hiányoznak a nemiség társadalmi, gazdasági szempontú leírásai, a periférián élő csoportok szerelmi, szexuális életének leírásai, 26. „Kevés ismeretünk van a szolgálóleányok szerelmi életéről”.

Az eddig számon tartott hiányterülethez hozzászolt témakörök révén Balázs professzor teljesítette a komplexitás elvárását: „kétezer száz kérdés (melynek mintegy negyede szövídik be a kötet testébe) *beszélteni* (kiemelés) a szerelem, a nemiség különböző korú, rangú, státusú, nemű, közösségen belüli megélőit. Olyanokat beszéltem, akik nem tanultak szexológiát, lélektant, nem vettek részt felvilágosító tanfolyamokon, akiknek tudása nem tételes rendszerbe, hanem élethelyzetekbe foglalt, hagyományozódott, a hagyományozódás során pedig folyton csiszolódott tudás. Olyan tudás, mely rituálisan nem szocializált, ezért rendkívül gazdag az egyéni sorshelyzetekben”. A nemiséget mint gyűjtőfogalmat kultúrának tekinti, mert „ebben a társadalmi környezetben is van a nemiségnek specialistája, mindenki rendelkezik bizonyos ismeretekkel, amit sajátosnak szokás nevezni, aminek mélységszintje, a maga sajátosságában éppen úgy differenciált, mint a nem paraszti társadalmak tudása. Az ismeretek mennyiségi vetületéről pedig elmondhatom, hogy sok vonatkozásban túlhaladja az iskolázottabb közösségek általános nemi műveltségét. Ezt a tudást a népi kultúra törvényszerűségei, belső mechanizmusa révén szerzik meg, amihez igen jelentős adalék a természet – főleg az állatvilág – párzási, ellési szokásainak közvetlen vagy ellesett látása, tapasztalása. Azért is beszélek paraszti nemi kultúráról, mert egy bonyolult mentális, pszichikai és pragmatikai rendszer: ösztön, vágy, taktika és

stratégia szövevénye, amit meg kell tanulni, amit mindenki meg akar tanulni, olykor talán jobban, mint bármi mást. Olyan bonyolult, mikor konkrét, mikor elvont rendszer, amelyben sok minden a nemiség irányába konvergál, körülötte forog, amit számtalan húzó és taszító erő tart mozgásban. Úgy gondolom, ezt a sajátos hálórendszert kell jobban megismernie a néprajztudományoknak, hogy többet és sajátosan mást nyújtsion a tudományoknak magáról az emberről”.

A KATARZIS ÉLMÉNYKÖRE SEM MARADHATOTT EL

Művészettörténeti szempontból a közösségi élmények egyik csúcspontja a katarzis volt, mely a felismerés révén gyógyított. Odafigyelő szellemiséggel a sorok között is olvasva tanúi, részesei lehetünk e feltárulkozások során a lelki megtisztulásoknak. A több mint ötszáz oldalas aprólékosan, gondosan rendszerezett gyűjtőmunka huszonhárom szerkezeti egységre tagolódik. Teljes egészében felöleli a nemi érlelődés, a nemes élet virágzásának majd elpihenő szakaszát a lelki élettel egyetemben: a gyermek-, a serdülő- és az ifjúkorban felsejlő nemes érzést követi a párkeresési és választási időszak, a házasság előtti majd a nászéjszaka beavató érzésköre. Az összegyűjtött anyagrészt legterjedelmesebben a házaselet keretében a nemi élet megszerzteágazóbb árnyalatait tárja fel: a beavatódás viszontagságaitól kezdődően a test fedetlenségének szegényét, a félrelépések melegágyát megelevenítve, a nemi élet egészségtana és a tisztálkodási kultúrája, férfi és nő kapcsolatában a nemi egyenlőség feltárása, a nemi test kultusza és titkai, devianciái, kívánatos erotikus játékok és „minden, amiről beszélni szeretünk a nemiség és a szerelem kapcsán”. A kötet egy gazdag erotikus tájszó-, kifejezés-, szólásmondás- és közmondásjegyzékkel járul hozzá eddigi gyűjtéseinkhez: *Aki leányul sok pohárból iszik, az megteszi a férje mellett is* = aki leányul gyakran félrelép, az asszony korában is megteszi; *Úgy éltünk, mint József s Mária* = nem volt élmény a nemi élet, szüzen éltek; *Csak megkóstolta a sót* = vénleány, akinek titokban csak volt nemi kapcsolata; *A macska járt-e a kamarába? – Nem járt. Nincs, amit keressen! Vagy, – Járhatott vóna, de nem vót macska –* = Rejtett beszéd: Érdeklődés afelől, hogy közösültél-e. A válasz tagadó, illetve feltételes, tagadó; *A teéd locsosodik, s az én szájam zsírosodik* = a férj hallgatólagosan egyetért/elfogadja, hogy a felesége vagyonos férfival, anyagi ellenszolgáltatásért megcsalja. Abból éltek; *Garadosba egy farkas egy ünöt úgy bőgetett az éjen...* = szólásmondás, fedőbeszéd a nászéjszaka másnapján, a fiatalok előtt, mint szenzációs hír: az új ember a menyecskét az ágyba megsiratta; *A fazékon piros fedő van* = az asszony figyelmeztetője, hogy menstruál; *Az ura ette a fekete tyúkot* = becsapták, nem vette észre, hogy a felesége megcsalja; *Bajt csináltam, de melléje es állok* = teherbe ejtettem, de elveszem feleségül; *Béfogta* = szeretőjévé, ágyastársává tette, beavatta; *A család bélepte* = sok gyermeke

született; *Csereklyén vót csinálva* = az erdön csinálták, fenyőlombon; *Dögjárás* = kikapós asszonyok gyakori járása vénlegényhez, magányos férfihoz; *Fogjál bé fiam, met én es béfogtam* = biztatás, fedőbeszéd, az öregek részéről a fiatalok fele, hogy közösüljenek, mert ők is azt csinálják. Ti. egy szobában aludtak.

Ez a műveltség betekintést nyújt az emberi/paraszti intimszféra – szerelem, erotika, nemi élet – különböző mélységű, többszörösen rejtett és mégis tudott titkaiba. A kutatott intimszféra egyházilag, társadalmilag, gazdaságilag, hagyományok által determinált: a paraszti műveltség, élettapasztalat, lelki világ, szellemiség és világlátás függvénye – foglalja össze kutatásának eredményét a szerző.

BÚNTUDAT, SZÉGYEN, TITOK – EMBERI ÖRÖKSÉGÜNK

Balázs professzor személyes vallomások gyűjteményére úgy is tekinthetünk, mint kollektív katarzisra: felismerés és kimondás szintjén napvilágra kerültek több mint fél évszázados tudatalattiban elnyomott bűntudatok, szégyenek, titkok. E három érzelmi szintet tekinthetjük kulcsfogalomként, mert egyikük bizonyára szerepel egy adatközlőnél, hanem ha mind a három is. Fejezetcímekként is gyakran kiemelt: „*Erről beszélni, szégyen.*”; *A titkosított tájékoztatás stratégiája; És akinek úgy jött az első virágzása, hogy semmit se tudott róla?; Leány- és asszonytitkok; A meztelenség szégyene; Félelem, fájdalom, megvigasztalódás; Fogamzásgátlás, gyermekeltevés és a bűn; Visszaesés az eredendő bűnbe.* Feltárul – ami korunkra is teljes mértékben vonatkozik –, hogy Emberként önmagunkkal szemben is van bűntudatunk, önmagunkkal szemben is vannak félelmeink, titkaink és szégyenérzetünk. Jelentős mértékben generációs örökségről van szó, amit mi is így adunk tovább – egy egész közösség/nemzet/Emberiség számára a felismerés erejével hat a gyűjtemény révén: legnemesebb, eredendő érzéseink bűntudattal, titkokkal és szégyenérzettel terheltek, eredetinktől kezdődően keresztként megkapjuk szüleinktől és teljes élettartamunkban magunkon vesszük megnevezetlenül, továbbadva. Hogyan lehet kitörni ebből az örökségből?

AZ IMA ÉS A PILLANAT ÖRÖK VARÁZSÁBAN

Befogadói szemszögből hadd váljon hangsúlyossá a gyűjtemény két legszébb, legvarázslatosabb vallomása. Miért azok? Mert nem külső tanításból erednek, hanem a megélt sors tanulási tapasztalataiból, a bensőből, a tiszta lélekből fakadnak, és az életélményen túl a létélményre mutatnak rá. A tisztelet hangnemén szólnak, és meglátják az esendő emberben az Istent:

„Az elkeseredettségbe, amikor valaki el van keseredve, vagy valami erőst-erőst bántsa, hát napfeljöttire letérgyel. Én es csináltam, mikor senki fel nem vót

kelve. Mentem ki a házból, mikor a nap jó fel – nem tanyított senki rea, csak az én sorsom tanyított –, megállok egy kicsit, hogy itt az ablakon se lássanak, s az útról se, félre állok a ház elejibe, esszeteszem a kezemet, s mondom, Isten, aki az égbe vagy, süss le reánk fényesen. Reám, családomra – akkor rea gondolok mindegyikre –, s szabadítsd fel a lelkeket. A halottakra es mind gondolok. Vég nélkül áldassék, dicsértessék s imádtassék, tiszteltessék a legméltóságosabb oltári szentség, most és mindenkor, mindörökkön, ámen.”

A valódi szeretetnek nincs ellenségeképe. Egy lény van, akivel egész életünkben együtt vagyunk: önmagunkkal. Jó érzés barátságban lenni önmagunkkal. Aki magát nem szereti, másokhoz menekül, és ezt nevezi szerelemnek. Ha a szeretet nem igazi – ami önmagunk szeretetén alapul –, minden közösség fárasztó és terhes. A valódi jótettnek nem az számítódik, mikor mások helyett megteszünk, megcsinálunk valamit, hanem ha embertársunkat visszavezetjük önmagához, saját erejéhez, ráébresztjük sorsmegoldó hatalmára.

Emberi küldetésünk: az életet felemelni! Amihez hozzáérünk, amivel csak kapcsolatba kerülünk a magasztos felé emeljük. Ha valaki nem csodát lát az élet megannyi pillanatában, hiányokban él. A csodálatra való érzékenységet érdemes mindig éltetni. Mindig az a kérdés, hogy milyen szinten éljük meg önmagunkat. Most, ebben a pillanatban mi az, ami hiányzik lényünknek?

„Az, mikor mind a kettőnek jó, az a legnagyobb boldogság a világon. Amikor eltalálja az ember, az a pillanat boldog pillanat az ember életében. Úgy érzi, akkor nem törődik semmivel. Az emberiség is ebből származik. Ha az nem vána jó, úgy az asszonymak, mint az embernek, nem es házasodnának össze, nem es vállalnának gyermeket, s a nyomorúságot. Ha az a pillanat nem volna olyan jó. Ezért a pillanattért érdemes élni. Ezért a kicsi rövid pillanatokért érdemes végigkínlódni 80-90 évet. Habár öregkorunkba má nem kell, de azért a fiatalkori kicsi boldog időért vállaljuk az egész élet nyomorúságát.”

A valós szerelemnek a tiszta szívből, lélekből és ragyogó szellemisséggel megélt egyetlen pillanata, impulzusa sokkal sűrűbb, hevesebb, káprázatosabb, semhogy bármivel is mérhető volna. Magában rejti a teljes emberi élet gyönyörűségét. Az adatgyűjtő a létezésnek ebből a sérthetetlen, absztrakcióra nem bontott teljességérzetéből tárja fel számunkra, amit mi is átél(het)ünk. Ezek az ős érzelmek felfedezésként hatnak, hozzánk tartozó érzésként ismerünk rájuk. Nem gyakorlati vagy elméleti sajátságukból kifolyólag, hanem erkölcsi útbaigazításuk révén segít nemesen éltetni az életet. A durván leegyszerűsített látszatvalóságából segít visszatalálni a saját belső holdudvarunkba, a mindennapjaink eredeti teljességébe. Adatközlők közül többen is feltárják az ős-igazságot: az együtt boldogságát nem tudja megélni az, aki az övéről lemond. Ebben rejlik a szeretet és a szeretkezés titka. Nem szerethetünk, ha magunkat nem szeretjük. Senkit sem lehet boldoggá tenni a saját boldogságunk árán. A boldogságban

való benne lét állapota nem külső folyamat, hanem benső állapot: szerettünket az egyéni boldogságunk sugárkörébe vonjuk be, s ily módon a benne lévő rejtett boldogság fölébred, s visszahat ránk.

Páran érett asszonyként vallanak arról az érzelmi állapotról, „amikor az ember nem tud szeretni”. Aki nem tud szeretni, annak az én görcsét kell feloldania. Az egónak kell összetörnie. A hiedelmet kell felismerni majd feledni, ami ide köt az anyagba. Elengedés! Az anyagba való belefeledkezésünket engedjük el: Amikor szeretsz – ő leszel! Átéled, belebújsz, megéled a közös varázslást, elkezdünk egymásban egymásért élni. A felébredő együtt élménye a szeretet. A félelem a saját tökéletlenségünkre figyelmeztet. Szeretni csak felfelé lehet, szívünk mindig az ég felé néz magasabbra. Az egyik szemmel látni kell, hogy tárunk hol tart most életével, és hogy kivé lehet. Minden együttélés kérdése, hogy lehúzzuk-e egymást vagy felemeljük. Ha nem tudunk emelkedni és lezuhanunk vele, nem a párunk miatt történik, hanem saját gyengeségünk miatt. Az önelvesztés nem szeretet. A jó párkapcsolatban az elvesztett Édent állítjuk helyre!